عەبدولموتەڵیب عەبدوڵلا:

بەگشتی نووسین نیگەرانی و ترسی مرۆڤە، لە بۆشاییە مەعریفییەکان

سازدانی: بۆتان جەلال

پ/ راستە شیعر پێناسەیەکی دیاریکراوی نییە، ئەی لای تۆ چ جۆرە پێناسەیەکی بۆ دەکرێ؟

و/ پێناسەی گشتی بۆ شیعر ئەوەیە، کە شیعر ژیانە. بێگومان تێگەیشتنی شیعر وەک ژیان لەوێوە دێت کە شیعر حەزەکانی ژیان و جموجولی ژیانی هەڵگرتووە، لەوێوە کە شیعر زیندووە لەگەڵ ژیان دەجولێو دەگۆڕێ و هەناسە دەداو گەشە دەکات، وەک چۆن بە دیوەکەی دیکەش شیعر گوزارشت لە شاراوەکانی ژیان و ڕێکەوتی ژیان دەکاتو دەمانخاتە نێو پرس و تانوپۆکانی ژیانەوە. بەو مانایەش ئەگەر ژیان لە دوالیزمییەتی دیارو نادیار، جەستەو دەروون، دەرەکیو ناوەکی... خۆی بنوێنێ، ئەوە شیعریش هەر تەنها ئەوە نییە کە دەجولێو دەگۆڕێ و هەناسە دەداو گەشە دەکات، بەڵکو کۆی وسبەلێکراوو ئاماژەو ڕەمزەکانو نهێنییەکانی ژیان و بۆشاییەکانی ژیانی لەخۆداهەڵگرتووە، کۆی ئەوانەش بە شێوازی جیاواز لەڕێگەی پرۆسەی نووسین بە مانا ئیبداعییەکەی بەرجەستە دەبێت. بەڵام ئەگەر رووی یەکەمیان لەڕێگەی بابەتە تایبەت و دیارەکەیەوە بە شێوەیەکی گشتی گوزارشت لە بەمانابوونی ژیان بکاتو لەسەر ئەو بنەمایە حەقیقەتی ژیان و ژانوژوارەکانی بنوێنێو تێگەیشتنمان بۆ ژیان ئاسان بکاتەوە، ئەوە رووی دووەمی لەڕێگەی دەروون و ژیانی ناوەکی یان خودی شاعیرەوە ناراستەوخۆ بە تلقاییەت و ڕێکەوتی ژیانەوە دەلکێت، هەر لەوێشەوە نەخش و بە مانابوونی خودو دەروون دەکێشێت و وەک چۆن لە هەمان کاتیشدا وەک ئیحا و دەلالەت دەکەوێتە دەرەوەی ژیانی ناوەکی و ئەزموونی خودییەوە.

لێرەدا دەمەوێت بڵێم ئەگەر رووی یەکەمی بە مانابوونی ژیان گوزارشت لە حەقیقەتێکی دیاریکراو بکات، ئەوە رووی دووەمی بە مانابوونی ژیان بەو دیوو حەقیقەتی ناوبراوەوە یان بە خەیاڵەوە بەندە، نەک بەو مانایەی کە حەقیقەتی ناوبراو رەت بکەینەوە، بەڵکو بەو مانایەی کە لەڕێگەی وسبەلێکراوو نەبینراوەکانی ژیانەوە دەشێ کەشفی چەندان ڕەهەند و رووی دیکەو حەقیقەت و چەندان ئیحا و دەلالەت و نهێنی دیکەی ژیان بکەین. بۆیە شاعیر ئەو خەیاڵپەروەرەیە کە دەخرێتە دەرەوەی کۆمارەکەی ئەفلاتوونەوە.

لێرەدا پرۆسەی داهێنانی کە هەمیشە تەجاوزی باو و زمانی باو دەکات کردەیەکە خەیاڵ و میتازمان رابەرایەتی دەکات، واتە بەشێکی زۆری نەست دەینووسێتەوە، نیگەرانی سنوورەکانی رەنگ دەکات. کردەی ئیبداعی تەعبیر لەو بۆشایی و وێڵگانە دەکات کە خەیاڵ رۆناکیان دەکاتەوە، نەست هێلە سەرەکییەکانیان دەنووسێت و نیگەرانی رەنگیان دەکات، بەو مانایەش دەشێ بڵێین بەگشتی نووسین نیگەرانی و ترسی مرۆڤە لە بۆشاییە مەعریفییەکان. بۆ رەواندنەوەی ئەو ناتەواوی و نیگەرانی و ترسەش مرۆڤ لە هەوڵی پڕکردنەوەی بۆشاییەکان دایە. بە مانایەکی دیکە بۆشایی گەردوونی وای لە مرۆڤ کردووە (بە هەر رێگەیەک بێت) بە پڕکردنەوەی بۆشاییەکان رابێتەوە، هەتا ئەگەر رێگەکە میتافیزیکانەو وەهمیش بێت و دەرکەوتەکانی لەدواڕۆژێکی دوور، یان لەدواڕۆژێکی نادیار دابێت. لێرەدا دەشێ بڵێین نووسین ئەو وەهم و نیگەرانییە یان ئەو میتازمان و خەیاڵە بەرجەستەیە کە بۆشاییەکانی پێ پڕ دەکەینەوە. وەک چۆن دەشێ بڵێین پرسی ناونان تەعبیر لە پڕ کردنەوەی ئەو بۆشاییە دەکات، کە پێی دەڵێن (نووسین/مرۆڤ). کەواتە بەردەوام مرۆڤ بوونێکی نیگەران و ناتەواوە... بەدیوەکەی دیکە بەردەوامی مرۆڤ لە فەزای داهێنانەوەیە، ئەوە فەزای داهێنانە مرۆڤ دەخاتە سەر حاڵەتێکی دیکەی ناونان و پرس و گۆڕان... بەو مانایەش داهێنان هەر تەنها تەعبیر لە تەواوبوونی ناتەواوییەکانی مرۆیی ناکات، بەڵکو تەعبیر لەبەردەوامی ناونان و جولەو کردە و چالاکییەکانی دەکات. مرۆڤ هەمیشە لە ناتەواویدایەو هەرلەوێشەوە حەزی ژیان دەیجولێنێ... ئەو قسەیەش پشت بەو بنەمایە دەبەستێت کە بوونی تەواو نیگەرانی و قەلەقی ناناسێت.

واتە مرۆڤ بەردەوام هەوڵدەدا لەرێگەی پڕکردنەوەی بۆشاییەکانی لەرێگەی ئاوڕدانەوە لە نیگەرانییەکانی، لەرێگەی بەردەوامی ناونان و داهێنانەوە بوونی ناتەواوی خۆی، ئەو بوونەی کە لای (هایدگەر) پڕ نەبۆتەوە.... لە گۆڕانێکی بەردەوامدا هەوڵی پڕکردنەوەی بدات.. مرۆڤ بەردەوام بۆ پڕکردنەوەی ناتەواوییەکانی بوون، پێویستی بە داهێنان هەیە. هەر لەرێگەی داهێنانیشەوە هایدگەر بوونی مرۆ بە بوونی رەسەن گرێ دەداتەوە.

دواجار دەمەوێت زێتر لەو بارەوە قسە بکەم و بڵێم (نووسین) یان (ناونان) هەر تەنها پڕکردنەوەی بۆشاییەک نییە، کە پێی دەڵێن مرۆڤ، بەڵکو بەردەوام کەوتنە نێو بۆشاییەکی دیکەیە، ئەویش بۆشایی ناوەوەمانە، یان بۆشاییەک کە دەکەوێتە نێو بۆشاییەوە، پرسیارگەلێک کە لەمیانی پرسیارەوە لەدایک دەبێت، ماناگەلێک کە لەرێگەی بێ ماناییەوە دێتە دنیاوە... لێرەدا ئێمە مامەلە لەگەڵ بۆشاییەکاندا ناکەین، بەڵکو لەگەڵ پرس و نیگەرانییەکانی ناوەوەی خۆمان دەژین، ئێمە مامەڵە لەگەڵ بۆشاییەکاندا ناکەین، بەڵکو لاپەڕەی نیگەرانییەکانمان و ناتەواوییەکانمان و ئیحا و مانا و بێ ماناییەکانمان هەڵدەدەینەوە. کەواتە ناونان و کۆی ئەو ئەفسانانەی بە ناونانەوە بەندە، بە نوسینیشەوە بۆ ئەوەیە مرۆڤ لە بۆشاییەکانی ناوەوەی خۆی نەترسێت و بۆ ئەوەش بەردەوام دەبێ مرۆڤ لە گۆڕان دابێت و بۆشاییەکان و نیگەرانییەکانی بە ئیحا و مانای جیاواز پڕ بکاتەوە. لێرەدا شیعر هەر تەنها سەر بەشوکرانەکردنی زمان نییە، وەک چۆن سەر بەخود و بابەت نییە.... ئەگەر خوێنەر بگەڕێتەوە بۆ وتاری (زمان/بوون/شیعر) کە لە گۆڤاری (کاروان) ژ (239)ساڵی 2009 بلاوبۆتەوە زێتر لەو مەسەلەیە دەگات...

شیعر هەر تەنها سەر بە شوکرانە کردنی زمانە نییە وەک (رۆلان بارت) دەڵێت، چونکە زمان هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدایە کە زۆرترین بەکارهێنەر بۆخۆی فەراهەم بکات. هەر لەوێشەوە ئەو دیدە ئەخلاقییەی کە سەر بە زمانە، دەکەوێتە نێو دوو ئیشکالییەتی سەرەکییەوە، ئیشکالیەتی

یەکەم راستەوخۆ پەیوەندی بە شەڕی فۆرمو ناوەڕۆکەوەیە، ئیشکالییەتی دووەم لە زمانو رووتکردنەوەی زمانەوە خۆی هەڵدەگرێتەوە، ئەگەر ئیشکالییەتی یەکەم لە دەمەتەقێیەکی عادیلانەی فۆرمو ناوەڕۆک بە کۆتا بگات و لە شێوازدا کورت بکرێتەوە، بەو مانایەی کە هەموو مرۆڤێک شێوازی تایبەت بەخۆی بەرهەم دەهێنێت، ئەوە بۆ ئیشکالییەتی دووەم دەشێ پەنا بۆ رستەیەکی (مالارمێ) بەرین، کە دەڵێت: زمان قسان دەکات نەک نووسەر، نووسین گەیشتنە بەو پنتەی کە زمان دێتەگۆ نەک من. لەو رستەیەی (مالارمێ)وە تەواو لە ئیشکالییەتی یەکەم جیا دەبینەوە، دواجار قسەکردن لە ئیشکالییەتی دووەم بەرەو قسەکردن لە تێگەیشتنی (زمان و من)، (زمان و ئەزموون)مان دەکاتەوە. دەمەوێت بڵێم قسە لەوە نییە، کە شیعر چەند پێناسە هەڵدەگرێت یان نا، بەڵکو دەبێ قسە لە شیعر بکەین بەو مانایەی کە جموجولەکانی ژیان و تەجاوزکردنی باو و تایبەتمەندییەکانی شێواز و شیعرییەتی لەخۆ گرتووە، بێگومان گرنگ ئەوە نییە شیعر پێناسە دەکرێت یان ناکرێت، بەڵکو گرنگ داهێنانە، ئەوەی هەمیشە بیر لە پێناسە کۆنکریتەکانی شیعر دەکاتەوە، لە داهێنانیش دەترسێت. هەمیشە ئەوانەی لە داهێنان دەترسێن لە تەجاوزکردنی باو بە هەموو ماناکانییەوە سڵ دەکەنەوە. ئەوانەن کە هەرگیز قبوڵی جیاوازی و گۆڕان ناکەن. هەرگیز قبوڵی پێناسەی جیاواز و بۆچوونی جیاوازی سەردەم ناکەن.

دواجار دەتوانم بڵێم شیعر پەیوەندی بە شتەکانەوە نییە، چ پەراوێزی بن یان سێنتەر، بێ مانا بن یان مانادار. شیعر لە خودی شتەکاندا کورت ناکرێتەوە، بەڵکو لە فەزای پەیوەندی لادانەکان و چێژو پرسیارە نوێیەکانەوە بەرجەستە دەبێت، بەو مانایەش هیچ شتێ شیعری نییە، هیچ شتێ خاوەنی شیعرییەت نییە، ئەوەی شیعرییە ئەو فەزایەیە کە ساتەوەختی نووسینی شیعر دروستی دەکات. شیعرییەت بوونێکی راستەقینەی نییە، بەڵکو بەردەوام لەرێگەی تەماشاکردن و خوێندنەوەی جیاوازەوە خەلق دەکرێت، هەر ئەوەشە وا دەکات پێناسەکردنی شیعر مەحاڵ بکەوێتەوە. لەسەر ئەو بنەمایە شیعری ئیبداعی تەواوی دەسەڵاتەکان لە عەدەمێکەوە بەرەو عەدەمێکی دیکە دەکاتەوە، دەقی ئیبداعی ئەو چێژەیە کە لە نێوان دڵنیایی و گومان یاری لەگەڵ لادانەکانی زماندا دەکات.

پ/ شیعر ئیحایە یان پێشەسازی، یان هەردووکیان؟

و/ قسەکردن لە شیعر وەک داهێنانێکی ئەدەبی و حەقیقی، وەک پرۆژەیەکی رۆشنبیریی و مەعریفی قسەکردنە لەکۆی ئەو رەهەندە فیکری و دۆزینەوانەی کە دەکەونە نێو ژیانەوە، شیعر لە ئیحا بەدەر نییە، بەڵام بەو مانایەش نییە کە بەرهەمی ئەدەبی بەگشتی جۆرێکیش نەبێت لە پیشەسازی...

وەک دەزانین پرۆسەی نووسینی شیعر لە وشە دێتەوە... وشە ئەگەرچی چەندان دەلالەتی جیاواز و فرە رەنگی لەخۆدا هەڵگرتووە، بەڵام لە نووسینی ئەدەبی و شیعری کار لەسەر دوو دەلالەتی وشە دەکرێت ئەویش دەلالەتی خودی و دەلالەتی ئیحائیە. ئەگەر ئاستی دەلالەتی خودی لە ئەزموونی تایبەت و باگکراوەندی رۆشنبیریی و مەعریفی تایبەت بە زمان و کەلەپوری دیاریکراوەوە هەڵگرینەوە و لە پرۆسەی نووسیندا کۆی ئەو سەرچاوە دیار نادیارانە، کۆی هەست و نەست و جیاوازییەکان لە گوزارشتکردن دەربکەون، ئەوە ئاستی دەلالەتی ئیحایی بە شێوەیەکی بەرفرەوان دەلالەتە دەرەکیەکانی ئیبداع دادەمەزرێنێت......

شیعری ئیبداعی لەوێوە بە ئیحاوە بەندە کە بڕوای بە جێگیربوون نییە، لەوێوە کە ماناو دەلالەتەکانی فرە ڕەهەند و فرە ڕەنگن، لەوێوە کە بڕوای بە مانا و دەلالەتی دیاریکراو نییە، لەوێوە کە ئازادی و جیاوازی وەک پرنسیپێکی سەرەکی دەبینێ.... شیعری داهێنەرانە هەمیشە مانا بە کراوەیی دەهێڵێتەوە... فەزای داهێنانی شیعر فەزایەکی ئازادە... دەشێ هەر خوێنەرێک بە جۆرێک قسەی لێبکات، نە خاوەن مانایەکی دیاریکراوەو نە هەڵگری مەدلولێکی جێگیرە... فەزای داهێنانی شیعر فرە لایەن و بەربڵاوە، هەر لەوێشەوە ئەساڵەتی ئەدەبی بوونی بە جوانی و چێژەوە بەند دەبێت، ئەگینا هیچ بوونێکی نییە... هەر لەسەر ئەو بنەمایەش دەشێ بڵێین دەقی شیعری داهێنەرانە ئەو دەقە ئیحا بەخشەیە کە پرۆسیسەی ئازادییەکان دەکات، کە فەزای ئازاد و پانتاییەکی بەرفرەوان بۆ جیاوازی دەخاتەوە.. داهێنان بە هەموو مانایەکەوە لەسەرووی ئینتماکردنەوەیە. هەموو بەرهەمە ئەدەبییەکانیش وەک (بارت) دەڵێ بریتین لە دەقئاوێزانی........

دەمەوێت بڵێم لە کۆی ئەو قسەکردنە دەگەینە ئەوەی کە گوتاری ئەدەبی ئەو گوتارەیە کە شوێنی دەلالەتە ئیحاییەکانی لەخۆدا هەڵگرتووە، هەر لەبەر هەندێ بەشێکی زۆر لە مانا لە پێکهاتەی دیاردەی ئەدەبیدا بە شێوە ڕوونەکەی نادیار دەکەوێتەوەو پێویستی بە کەشفکردن و خوێندنەوەی جیاواز هەیە، خوێندنەوەی جیاوازیش لە خوێنەری جیاوازەوە دێتە ئاراوە........

کاتێک دەڵێم بەرهەمی شیعری جۆرێکیشە لە پیشەسازی و بازرگانی بەو مانایە دێت کە وەک کاڵایەکی ئیستێتیکی و مەعریفی دەشێ بکەوێتە نێو بازاری مەعریفە و بازاڕی ئاگاییەوە... بەو مانایە نایەت کە پرۆسەی نووسینی شیعری شێوەیەکی پیشەسازییانە بێت. بەڵکو بەو مانایە دێت کە بەرهەمی ئەدەبی دەشێ جگە لە ئەرزشە مەعنەوی و ناوەکییەکەی ئەرزشێکی پیشەسازیشی هەبێت... بێگومان ئەو ئەرزشەش ڕاستەوخۆ بە کەلتور و ئاگایی و ئاستی بەرزی ئیستێتیکی دەسەڵات و کۆمەڵگەوە دەلکێ، ڕاستەوخۆ بە بیرکردنەوەو عەقڵیەتی سەردەمە بەندە، بە ئازادی بیرکردنەوەو فەردانییەت و جیاوازییەوە پەیوەستە.

بەدیوەکەی دیکەش بەبڕوای من هەر کاتێک لەپشت پرۆسەی نووسینی شیعری غەمی بە پیشەکردن و پیشەسازی و بازرگانی وەستا... بارودۆخێکی مێژوویی و بارودۆخێکی گەڵاڵەکراو و بە دامەزراوکراوی ڕۆشنبیریی هات و ئەدیب و ئەدەبی لە بازاڕی (ڕۆشنبیریی) وەک پیشەکارێک کڕی... ئیتر لەوێوە ئەدیبان و ئەو دامەزراوە بەناو ڕۆشنبیرییانە بەرەو شێوەیەک لە نووسین دەگۆڕێن، کە بە (نووسینی داواکراو) ناو دەنرێن، ئەو نووسینە داواکراوانە ڕاستەوخۆ دەشێ بە نووسەری پیشەکارو بازرگانەوە بەند بێت، لێرەوە دەمەوێت بڵێم زۆربەی هەرە زۆری نووسەرە پیشەکارەکان هیچ غەمێکی مەعریفی و ئاگاییەکی ڕۆشنبیریی بەرزییان لەپشت نییە، ئەوەش ڕاستەوخۆ بە ڕۆتیناتی پیشەوە دەلکێ... هیچ کاتێک بیر لە کەلتور و ویژدانی ئەدەبی ناکەنەوە... هەر کاتێک ئەدەب، چێژ و جوانی خۆی لەرێگەی کڕین و فرۆشتن لەدەست دا، هەر کاتێک ئەو فەزا ئازاد و جیاوازییەی خۆی داخست، بە شێوەیەک لە شێوەکان وەک ئەدەبی سەرشۆستەو بازاڕ بکڕێت و بفرۆشێت... کاتێک ئەدەب و شیعر تەواوی ڕەنگەکانی لەپێناو ڕەنگێکی بازاڕییانەدا سەربڕی، کاتێک شاعیر تەواوی ڕەگەزە ئیحایی و شیعرییەت و مانا نادیارەکانی، تەواوی گومان و نیگەرانییەکانی وەک بازرگانێک بە پارەیەکی دیاریکراو خورد کردەوە. ئیتر حەقیقەتی ئەدەبی و هەمی ئیبداعی و ویژدانی ئەدەبی با دەیبا...

بەرهەمی شیعری داهێنەرانە لەبەر ئەوەی لە کۆمەڵێک رەگەزی هونەری و بنەمای نادیار و دیار پێکهاتووە، بۆیە هەمیشە وەک کالا لە بازاڕ (بەتایبەتی بازاڕی کۆمەڵگەی ناهوشیار) کورتی دێنێ، لەبەرئەوەی کالایەکە زمانی بازاڕی نییە، لەبەرئەوەی ئامرازێک نییە هەمووان وەک پێداویستییەکی رۆژانە بەکاری بهێنن، بۆیە وەک شتێکی بازاڕی و پیشەسازییانە تەنیا چاوی هەندێ لە کڕیارانی لەسەرەو هیچی دی... چونکە وەک کالایەک بۆ هەمووان نییە، وەک کالایەک هەمووان ناگەیەنێتە چێژ و سەما... ئەوەی دەیەوێت شیعر و تەماتە وەک یەک لە بازاڕ خورد کاتەوە، هیچ رۆژێک بیری لە رووە نادیارەکانی شیعر نەکردۆتەوە، فڕینی رۆح و فڕینی فرۆکە وەک یەک دەبینێ، ئەوەی شیعر و باینجان بە یەک چاو دەبینێ خێڵە، نەک ئەدیب و شاعیر..

هیچ کەسێک نکۆڵی لەو ناکات کە نووسەرێک بێت و گرنگی بە میکانیزمی نمایانکردن و بەبازاڕکردنی بەرهەمە ئەدەبییەکانی بدات، گرنکی بە قازانجی ماددیانە بدات و ژیانێکی پڕ لە شکۆی لەرێگەی بەرهەمەکانییەوە بەدەست بهێنێ، ئەگەرچی بەشێکی زۆری پێداویستییەکانی نووسین و پەیوەستبوون بە پێداویستییە ئیبداعییەکان و نەمری لەگەڵ ئامانجی بازرگانی و پیشەسازی رووت یەکناگرێتەوە.

رۆماننووسی ئەمریکی (هارلان کوین) کە رۆمانی پۆلیسی دەنووسێت و یەکێکە لەو رۆماننووسانەی کە وەک پیشەی نووسین سەرکەوتنێکی بێ سنووری لە فرۆشتنی رۆمانەکانیدا بەدەستهێناوە، نەک هەر تەنها لە ناو ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەڵکو لە دەرەوەی ئەمریکاش. وەک رۆماننووس (ئیریک کونیسبرگ) لە وتارێکی کە لە گۆڤاری (ئەتلەنتیک) لەبارەی رۆمانە پۆلیسییەکانی (کوین) بلاوی کردۆتەوە دەڵێ ئەگەرچی لەرووی هونەرییەوە ئەوەندە بەهادار نییە، بەلام لەرووی پڕفرۆشییەوە سەرکەوتنێکی ئەوەندە بەرزی بەدەستهێناوە کە خۆی لە (2.7) ملیۆن دانەی فرۆشراو دەدا، ئەو سەرکەوتنە پیشەسازی و بازرگانییە پەیوەندی بە پرۆسەی نووسینەوەی ئازادەوە نییە، هەر تەنها بە ئەرزشە ئیبداعییەکانی نووسەرەوە نالکێ، بەڵکو بە پرنسیبەکانی بازرگانییەوە بەندە و بۆ پەیوەندی دامەزرا و دەزگایەکانی بلاوکردنەوەو نێوەندەکانی راگەیاند و میکانیزمەکانی پڕۆپاگندەکردن و دابەشکردن و کۆی ئەو بانگەشەکردنە گەورانە دەگەڕێتەوە کە لە کاتی دەرچوونی هەر کتێبێکی نوێی (کوین) دنیا پێ سەرقاڵ دەکرێت.

پ/ هەندێک شیعر نووسین بەدواین هەوڵ دەزانن کە لەپێناو راگرتنی فەوزاو کارە تێکدەرەکان ئەنجام دەدرێت، لای ئێوە ئەرکی شیعر لەچیدایە؟

و/ من هەرگیز بڕوام بە ئەرکی شیعر نەبووە. ئەوەش لەوێوە دێت کە وەک گوتم شیعر ئەو چێژەیە کە لە نێوان دڵنیایی و گومان یاری لەگەڵ لادانەکانی زماندا دەکات. بەو مانایەش دەشێ لەپێناو راگرتنی فەوزاو کارە تێکدەرەکان بوەستێ، لە هەمان کاتتدا پێچەوانەکەشی راستە.

رەنگە بتوانین لە پێناو راگرتنی فەوزا و پشێوییەکان، رووە ئارامەکەی شیعر لەبری مۆسیقا بەکار بهێنین، بەلام هەرگیز بەو مانایە نییە، کە ئەوە ئەرکی دیاریکراوی شیعر بێت، بەڵکو ئەوە لە خوێندنەوەیەکەوەیە کە خوێنەرێکی دیاریکراو کەشفی دەکات، وەک چۆن بەدیوەکەی دیکەش ئەگەر بڕوامان بەوە هەبێت کە شیعر چێژ و جوانییە و ئیتر لەوێوە دەشێ بتوانین فەزایەک بۆ هەناسەدان و لەیەکگەیشتن و گفتوگۆ درووست بکەین، دەشێ لەوێوە رۆحەکان بخەینە حاڵەتی دواندن و فەوزاو پشێوی لەرێگەی گفتوگۆ و دواندنەوە رابگرین...

دەمەوێت بڵێم ئەگەرچی من بڕوام بە ئەرکی شیعر نییە، بەڵام بێگومان لەنێوان تێکدەرێک و شاعیرێک زێتر بەلای شیعردا دەچم، بە مەرجێک ئەو شاعیرە لە ئاستێکی بەرزی جوانگوتن و چیگوتندا بێت، لە ئاستێکی بەرزی زمان و وێنەو ئیستێتیکا خۆی هەڵگرێتەوە، لە ئاستێکی بەرزی شیعرییەتەوە خۆی بخاتە روو، ئەگینا لەگەڵ تێکدەرێک تەنها لە ئاستی زیان گەیاند بە خودی مرۆڤایەتی و هەستی مرۆییەوە جیاواز دەکەونەوە. جیاوازی نێوان شاعیرێک کە ئاستی زمان و بیرکردنەوەو عەقڵیەتی (کۆمەڵێک) بەرەو لێژی دەبات و لە بازاڕ بە هەرزانبەها خوردی دەکاتەوە لەڕووی چەمکەوە لەگەڵ تێکدەرێک، کە بەکاری تێکدانەوە هەڵدەسێت، شتێکی ئەوتۆ نییە، بەڵام رەنگە لەڕووی چۆنایەتییەوە قسەی دیکە هەڵبگرێت. ئەوانەی هەتا ئێستا وەک شاعیر ئاگایی و زەوق و هەستی کۆمەڵگەی کوردییان وێران کردووە زۆر زێترن لەوانەی وەک تێکدەر بەو کارە هەڵساون، ئەوانەی وەک شاعیر هیچ حیسابێک بۆ بەهای زمان و گوتن و ئاستی گوتن و شیعرییەت و ئاستی مەعریفی و رۆشنبیریی شیعری ناکەن، زۆر زێترن لە تێکدەران.

پ/ تۆش لەگەڵ مندا کۆک دەبیت گەر بڵێم شیعری وەچەی دوای راپەڕین ئاستێکی بەرزی نییە؟

و/ ببورە قسەکردنی لەو جۆرە زۆر گشتی دەکەوێتەوە، بەڵام من لەگەڵ بەشێک لە گوتنەکەت هاوڕام، وەک چۆن بەڕای من ئەو شێوە لەبیرکردنەوە ئەوەندە درووست نییە، ئەوەندە دروست نییە تا ئەو شوێنەی کە هەموو وەچە ئەدەبییەکان (هەڵبەتە بە دڵنیاییەوە بڕوام بەو جۆرە جیاکردنەوانە نییە) بەشە گەورەکەیان بەلای کرچ و کاڵی دەچن، ئەوە هەموو دەیە یەک لەدوا یەکەکان دەگرێتەوە، بۆیە دەبێ قسە لەو بەشە بچووکە بکەین کە توانای بەرهەمهێنانی شیعرییەت و پرس و زمانی جیاواز و دنیابینی جیاوازییان هەیە، دەبێ ئاگامان لە گۆڕانکارییەکانی سەردەم و مەعریفەی شیعری سەردەم و دنیابینی سەردەمییانە بێت.

بەبڕوای من ئەمڕۆ لەنێوەندی شیعری کوردی کۆمەڵێک گەنج هەن جوان دەنووسن وەک چۆن بەشی زۆریان کرچ وکاڵ دەکەونەوە. شیعری وەچەی دوای راپەڕین قۆناغ و سەردەمێکی جیاواز و پرسی جیاواز و مەعریفەی فرەرەهەند و رەنگاورەنگی لەپشتە، شیعری وەچەی دوای راپەڕین پێویستی بە خوێندنەوەی ئەمڕۆی نێوەندی ئەدەبی و رۆشنبیریی و سیاسی و کۆمەڵایەتی هەیە. قسەکردن لەو وەچەیە دەبێ لەرێگەی خوێندنەوەی کۆی ئەو بارودۆخەوە بێت کە ئێستا لە ئارادایە. دەبێ قسەکردن بێ لە تەواوی ئەو بێزرخکردنانەی کە ئێستای نێوەندی ئەدەبی و رۆشنبیریی تەنییووە. دەبێ قسەکردن بێ لە فەزاکانی ئازادی و ئازادی بیرکردنەوەو جیاوازییە فرەرەهەندەکان. بێ قسەکردن لەو گوتارە گەندەڵەی ئەمڕۆی نێوەندی ئەدەبی بەدەستییەوە دەناڵێنێت، قسەکردن لە وەچەی نوێ کورتی دێنێت، بێ قسەکردن لەو میدیا و دامەزراوە پەرپووت و کەمخوێنانەی نێوەندی رۆشنبیریی کوردی، قسەکردن لە ئەدەبی حەقیقی و شیعری هونەری، مایە پووچ دێتەوە.

پ/نەوەی هەشتاکانی شیعری کوردی کە ئێوە یەکێکن لەوان، لەگەڵ ئەوانەی پێشووی خۆیان و نەوەی پاش راپەڕین، بەچی جیا دەکرێتەوە؟

و/ ناشێ من بکەومە نێو نەوەی هەشتاکانەوە، چونکە تەنها چەند قەسیدەیەک کە بە پەنجەی یەک دەست دەژمێردرێت لە دواین ساڵەکانی هەشتا بڵاوم کردەوە و هیچی دی نا. بەڵام ئەگەر من وەک ئەوەی لە نەوەدەکان کۆمەڵە شیعرێکم بەناوی (سێبەری ئاو) بڵاو کردەوە، هەروەها لەگەڵ هەندێ لە هاوڕێیان گۆڤارێکمان بە ناوی (سەراب) دەرکرد، قسە بکەم، ئەوە دەشێ قسە لە دوو بۆچوون و دوو دیدی تەواو جیاواز بکەم، دیدی بەر لە راپەڕین کە بەشێوەیەکی گشتی زمان و ئەدەب و

هونەرییان لە روانگەی سیاسییەوە دەبینێ دیدێکی دیکە کە بەپێچەوانەوە پێیوابوو ئیتر ئەوە ئەدەب و هونەر نییە دەبێتە چقڵی چاوی دوژمنان و چەکی ئازادیخوازان، بەڵکو ئەوەیە کە دەشێ بەشێوەو ریتمی جیاواز، چێژ و خۆشی و ئازادی فرە رەهەند بە خوێنەرە جیاوازەکان بگەیەنێت، ئەوە ئەدەب و هونەرە بیرکردنەوەمان بەرەو فرەرەنگی و جیاوازی دەبات، ئەوە ئەدەب و هونەرە فەزاکانی ئازادی و رەهەندەکانی مەعریفی بەکۆی جیاوازییەکانییەوە بەرجەستە دەکاتەوە، ئەوە ئەدەب و هونەرە ئاستەکانی پرس و ئاگایی رەخنەمان تێدا دەبوژێنێتەوە، بەرەو کۆمەڵگەیەکی هوشیارو ئازاد و چالاک و داهێنەرمان دەکاتەوە.

جیاوازی نەوەی پێش راپەڕین و نەوەی دوای راپەڕین هەر تەنها جیاوازی نێوان دوودنیابینی و دوو شێوە لە نووسین و پرس و دوو جۆر لە ئازادی نییە، بەڵکو جیاوازی نێوان دوو زمان و دوو شێوە لە ئاگاییە، ئەگەر زمانی دوای راپەڕین لە خەیاڵ و خەونێکی دیکەی ئازادەوە پرس و بونیادە جیاوازەکانی خۆی دابرێژێتەوە، ئەوە زمانی بەر لەراپەڕین بونیادێک رابەرایەتی دەکرد کە تۆتالیتارییەت و ستەمگەرایی رێساکانی دەنەخشان. ئەگەر ئاگایی بەر لەراپەڕین ئاگاییەک بێت لەسەر دوالیزمییەتی نشتیمانپەروەر و خایین خۆی درێژ کردبێتەوە، ئەوە ئاگایی دووای راپەڕین بە تەواوی ئەو دووالیزمانەی تێپەڕاند و بەشێوەیەکی دیکە چەمکەکانی وەبەر پرس و خوێندنەوەی جیاواز دا و ناونانی دیکە داو دەستەواژەی دیکەی هێنا ئاراوە.

پ/ پێشکەوتنە خێراییەکانی بواری تەکنۆلۆژیا، چ کاریگەرییەکی سەلبی ئیجابی بەسەر شیعرەوە جێدەهێڵێ؟

و/ بەبڕوای من کاریگەرییەکان لەرووی فرە رەنگییەوە بۆ هەموو بوارە جیاوازەکانی ئەدەب و هونەر بە ئیجابییەکی لە رادەبەدەر خۆی هەڵدەخات، بەڵام لەرووی دابەشبوونی ژمارەی خوێنەران و چێژ و ئیستێتیکی و مەعریفییەوە رەنگە بە سلبی کۆتایی بێت، بەو مانایەی کە کۆمەڵگە کۆمەڵێک بواری دیکەی بۆ بەدواداچوون و خوێندنەوەو دیتن و بیستن و... بۆ هاتۆتە پێش.

قسەکردن لە رووە ئیجابییەکە قسەکردنە لەو ئاستە بەرزە هونەری و ئیستێتیکییەی کە لەرێگەی مەعریفەو پرسی سەردەم و ئاگایی و دنیابینی جیاواز و ئاستە بەرزەکانی پێشکەوتنەوە هاتۆتە ئاراوە، وەک چۆن قسەکردن لەرووە سلبییەکە بەرەو جۆرێکی دیکە لە بیرکردنەوەمان دەبات کە لە فرە رەنگی و بوارە جیاوازەکانەوە سەرچاوە دەگرێت، بەرەو خەون و خەیاڵێکی دیکە و بەرەو کۆمەڵێک دەریچەی جیاوازی دیکەمان دەکاتەوە کە بشێ پرۆسیسەی چێژ و زانیاری و خۆشییەکانی ژیانی تێدا بە ئەنجام بگەیەنین.

عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا
هەولێر 2009/10/14